

SANOAT KLASTERLARI – SANOAT SALOHIYATINI OSHIRISHNING STRATEGIK YO‘NALISHI SIFATIDA

Sobirov Azizbek Avazbekovich

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti
“Biznes boshqaruvi moliya” kafedrasini mudiri
PhD., dotsent

Annotatsiya

Ushbu maqolada sanoat klasterlarini shakllantirish va rivojlantirish orqali iqtisodiyotda sanoat salohiyatini oshirishning strategik yo‘nalishlari tahlil qilingan. Muallif tomonidan klasterlash tamoyillari, klaster modelining tarkibiy qismlari va ularning sanoat tarmoqlari uchun afzalliklari batafsil o‘rganilgan. Xususan, ishlab chiqarish, logistika, innovatsiyalar, ilmiy-tadqiqot faoliyati va infratuzilmaviy integratsiya klasterlarning asosiy funksional jihatlari sifatida yoritilgan.

Maqolada xalqaro va milliy tajriba asosida sanoat klasterlarining iqtisodiy o‘shishga qo‘shadigan hissasi, raqobatbardoshlikni oshirishdagi o‘rni, hamda korxonalararo kooperatsiya va ixtisoslashuv darajasining ortishi orqali hosil bo‘ladigan sinergiya effekti asoslab berilgan. O‘zbekiston sharoitida klasterlarni rivojlantirish uchun zarur infratuzilma, institutsional muhit va investitsiyaviy yondashuvlar bo‘yicha takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: sanoat klasteri, sanoat salohiyati, kooperatsiya, iqtisodiy rivojlanish, strategik rivojlanish, raqobatbardoshlik

Аннотация

В данной статье проанализированы стратегические направления повышения промышленного потенциала экономики через формирование и развитие промышленных кластеров. Автором подробно изучены принципы кластеризации, структурные компоненты кластерной модели и их преимущества для отраслей промышленности. В частности, освещены ключевые функциональные аспекты кластеров, такие как производство, логистика, инновации, научно-исследовательская деятельность и инфраструктурная интеграция.

На основе международного и национального опыта обоснована роль промышленных кластеров в экономическом росте, в повышении конкурентоспособности, а также в формировании синергетического эффекта за счёт роста уровня кооперации и специализации между предприятиями. В условиях Узбекистана предложены рекомендации по развитию кластеров, включая необходимую инфраструктуру, институциональную среду и инвестиционные подходы.

Ключевые слова: промышленный кластер, промышленный потенциал, кооперация, экономическое развитие, стратегическое развитие, конкурентоспособность

Abstract

This article analyzes strategic directions for enhancing industrial potential through the formation and development of industrial clusters. The author thoroughly examines the principles of clustering, the structural elements of the cluster model, and their advantages for various industrial sectors. Key functional aspects of clusters — such as production, logistics, innovation, research activities, and infrastructural integration — are highlighted.

Based on both international and national experiences, the article substantiates the contribution of industrial clusters to economic growth and increased competitiveness, as well as the synergistic effect generated by higher levels of inter-enterprise cooperation and specialization. Recommendations are proposed for developing clusters in Uzbekistan, focusing on necessary infrastructure, institutional frameworks, and investment approaches.

Keywords: industrial cluster, industrial potential, cooperation, economic development, strategic development, competitiveness

KIRISH

Rivojlangan davlatlar iqtisodiyotida ro‘y berayotgan integratsiyalashuvning kichik darajasi mamlakatlar iqtisodiyotida xo‘jalik yuritish tizimini innovatsion shakli hisoblangan, qo‘shilgan qiymatli, yakuniy mahsulot ishlab chiqaradigan va hududiy jihatdan o‘zaro yaqin bo‘lgan korxonalar va tashkilotlarni o‘z ichiga olgan “klaster”larning shakllanishi bilan ahamiyatli. Klasterlarni yaratishdan maqsad hududiy yaqin joylashgan va ma‘lum bir sohaga ixtisoslashgan korxonalarini va ular bilan yagona texnologik zanjirda bo‘lgan xizmat ko‘rsatuvchi subyektlari (ta‘lim, ilmiy, injenering, konsalting, standartlashtirish, sertifikatlashtirish va boshqa xizmatlar) faoliyatini uyg‘unlashtirish orqali innovatsion ishlab chiqarishni tashkil etish asosida yuqori qo‘shilgan qiymatli raqobatbardosh tovarlar yaratishga yo‘naltirishdan iborat.

“Klaster” fransuzcha atama bo‘lib o‘zbekchaga tarjimada “panja”, “bosh”, “bog‘lam”, “guruh”, “to‘planish”, “turg‘un” ma‘nolarini anglatadi. Shuningdek, “klaster” tanlanma tadqiqotlarning bir usuli sifatida ham ifodalanadi[1].

“Klaster”larga oid ilmiy-nazariyalarning tub negizi Alfred Marshallning “Iqtisodiyot prinsiplari” nomli asarida keltirib o‘tilgan ma‘lum sohalarida ixtisoslashgan tarmoqlarning ma‘lum bir xud-dudlarda o‘zaro uyg‘unlashuviga asoslanishi” to‘g‘risidagi nazariy g‘oyalariga asoslanadi. Marshal nazariyalarida sohaviy ixtisoslashuv va hududiy uyg‘unlashuv quyidagi shartlar asosida yuzaga kelishi asoslanadi: hududda mehnat resurslarining mavjudligi; resurs ta‘minot tizimi va xizmat sohaga ixtisoslashgan xizmat turlarining shakllanishi va o‘sishi; turli korxonalarining ma‘lum bir ishlab chiqarish jarayonidagi o‘zaro hamkorlik va kooperatsiya, pudrat ishlarini rivojlanishi va ixtisoslashuvi.

“Klaster” nazariyasi bo‘yicha tadqiqotlar 1950-yillardan keyingi sanoat iqtisodiyoti sohalarida tez sur‘atlarda o‘sib va uni mamlakatlar iqtisodiyotida va korxonalar amaliyotda qo‘llash kengayib borgan. Mazkur yondashuv milliy va

mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish va o‘zaro munosabatlarga asoslangan raqobatbardoshlikni oshirishning asosiy yo‘nalishiga aylangan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Amerika olimlari: M.Porter “raqobat ustunligi nazariyasi”[2], M.Enrayt, S.Rezenfeld, P.Maskell va M.Lorensenlar “mintaqaviy klasterlar konsepsiyasi”[3], A.Marshall “Sanoat hududlari nazariyasi”[4], P.Bekatin “Italyan sanoat okruglari nazariyalari”[5], M.Storper “Ideal” hududiy klaster” nazariyalarini yaratgan. Qo‘shimcha qiymat va “klasterlar zanjiri uyg‘unligi, mintaqalarni o‘qitish konsepsiyalari”[6] ham shu guruhdan o‘rin olgan. Nazariyalarda klasterlar — ishlab chiqaruvchilar raqobat ustunligini oshirishda yuqori samarali bo‘lib, ularning hududdagi ta‘lim, fan, texnologik, iqtisodiy va boshqa xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar faoliyati bilan uyg‘unlashgan tizimi ekanligi ta‘kidlanadi.

Skandinaviyalik olimlar (B.O.Lundval, B.Yonson, B.Asxaym, A.Izaksonlar) – klasterning evolyutsion rivoji bir qator bosqichlardan o‘tishi, ya‘ni “tug‘ilishidan tugagunicha” – bu shundan dalolat beradiki, evolyutsion nazariya imkoniyatidan foydalanish “klaster” nazariyasini bildiradi degan mulohazani ifodalaganlar[6].

TAHLIL VA NATIJALAR

Sanoat klasterlari sanoat tarmoqlari samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishda muhim institutsional vosita hisoblanadi. Dunyo tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, klasterlash yondashuvi orqali iqtisodiy o‘sish, ixtisoslashuv, innovatsiyalarni joriy etish, hamkorlik va kooperatsiya samaradorligi sezilarli darajada ortadi. Tahlil davomida bir nechta asosiy yo‘nalishlar bo‘yicha klasterlarning iqtisodiy salohiyatga ta‘siri o‘rganildi.

Jahon tajribasida AQSh, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya va Xitoy kabi rivojlangan davlatlar klasterlash modelidan keng foydalanmoqda. Masalan, Germaniyadagi "Avtomobil klasterlari", AQShdagi "Silicon Valley" va Janubiy Koreyadagi "ICT klasterlar" sanoat innovatsiyalarining tayanch nuqtalari bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu hududlarda ilmiy-tadqiqot institutlari, universitetlar, ishlab chiqarish korxonalar va xizmat ko‘rsatish sektori o‘zaro uzviy integratsiyada faoliyat yuritadi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda Prezident qaror va farmonlari asosida sanoat klasterlarini shakllantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Xususan, yengil sanoat (paxta-to‘qimachilik klasterlari), qishloq xo‘jaligi (meva-sabzavotchilik klasterlari) va farmatsevtika tarmoqlarida klasterlash bo‘yicha qator loyihalar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Bu jarayon mahalliy xomashyo bazasini chuqur qayta ishlash, tayyor mahsulot eksportini ko‘paytirish va ichki bozorni sifatli mahsulot bilan ta‘minlash imkonini bermoqda.

Sanoat klasterlari quyidagi jihatlar bo‘yicha ijobiy iqtisodiy samaradorlik beradi(1-rasm)

1-rasmda sanoat klasterlari orqali erishiladigan besh asosiy ijobiy iqtisodiy natija yoritilgan. Ular o‘zaro uzviy bog‘langan va kompleks yondashuv asosida sanoat salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

1-rasmda ifodalangan holatlar shuni ko'rsatadiki, sanoat klasterlari sanoatning tarkibiy qayta tuzilishini, zamonaviy texnologiyalar asosida raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarilishini ta'minlab, milliy sanoat salohiyatini kompleks ravishda oshirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv O'zbekistonning iqtisodiy islohotlari strategiyasiga ham to'liq mos keladi.

Klasterlash natijasida ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish zanjiri ishtirokchilari o'rtasida resurslar, ma'lumotlar va texnologiyalar almashinuvi kuchayadi. Bu esa tarmoq ichidagi korxonalar o'rtasida kooperatsiya va ixtisoslashuv darajasining oshishiga olib keladi. Ayniqsa, vertikal va gorizontal integratsiya asosida tashkil etilgan klasterlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Klasterlarning rivojlanishi ishlab chiqarish hajmining ortishi, xizmat ko'rsatish tarmoqlari kengayishi va ko'plab mutaxassisliklarga ehtiyojning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Natijada hududiy darajada bandlik ko'rsatkichi oshadi va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik ta'minlanadi.

1-rasm. Sanoat klasterlarining iqtisodiy samara keltiruvchi omillari [7]

Klasterlar korxonalarni raqobat muhitida ishlashga majbur qiladi, bu esa mahsulot sifatining oshishiga, narx siyosatining moslashuvchanligiga va yangi bozorlarga chiqish imkoniyatlarining kengayishiga olib keladi. O'zbekiston klasterlarida eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar ulushi ortib borayotgani kuzatilmoqda.

Klaster ichida resurslar (xomashyo, energiya, kadrlar, infratuzilma)dan hamkorlikda va ratsional foydalanish orqali ishlab chiqarish tannarxi pasayadi. Bu omil, ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun qo'shimcha raqobat ustunligini beradi.

Klasterlar muhitida korxonalar ilmiy-tadqiqot muassasalari, oliy ta'lim muassasalari (OTMLar) bilan bevosita aloqada bo'lib, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni tezkor va amaliy tarzda ishlab chiqarishga integratsiya qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa texnologik yangilanishning jadallashuviga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, sanoat klasterlari iqtisodiyotning barqaror va uzluksiz rivojlanishini ta'minlashda, ayniqsa, sanoat salohiyatini oshirishda muhim strategik mexanizm sifatida xizmat qilmoqda. Klasterlash jarayonlari orqali korxonalar o'rtasida resurslar almashinuvi, ixtisoslashuv, qo'shilgan qiymat zanjiri va innovatsion hamkorlikni shakllantirish imkoniyati kengayadi.

Xalqaro tajriba shuni tasdiqlaydiki, muvaffaqiyatli sanoat klasterlari nafaqat ishlab chiqarish quvvatini, balki mintaqaviy raqobatbardoshlikni, eksport salohiyatini va yangi texnologiyalarni joriy etish imkoniyatini sezilarli darajada oshiradi. O'zbekistonda ham klasterlash bo'yicha boshlangan islohotlar samarali natijalar berayotgan bo'lsa-da, bu borada mavjud tizimli muammolar hal etilishi zarur. Xorijiy tajribalarni mahallilashtirish orqali zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini tatbiq etish, ayniqsa Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya klaster modellari asosida moslashtirilgan milliy platformani ishlab chiqish lozim.

Sanoat klasterlarini rivojlantirish bo'yicha yagona davlat strategiyasini ishlab chiqish, u orqali klaster ishtirokchilari o'rtasidagi vazifalar va majburiyatlar aniq belgilanishi lozim. Hududiy iqtisodiy ixtisoslashuv asosida yangi klaster modelini shakllantirish, ya'ni har bir viloyatda o'zining yetakchi tarmog'i asosida klaster tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Ilmiy-tadqiqot muassasalari, oliy o'quv yurtlari va ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, innovatsion mahsulot ishlab chiqarishga qaratilgan qo'shma loyihalarni kengaytirish kerak. Texnologik infratuzilmani modernizatsiya qilish va raqamli texnologiyalarni joriy etish uchun imtiyozli kreditlar, grantlar va soliq yengilliklari mexanizmlarini ishlab chiqish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Z. A. Hakimov. Yengil sanoat korxonalarini raqobatbardoshligini marketing strategiyalari asosida oshirish. T-2018. <http://diss.natlib.uz/ru-RU/ResearchWork/OnlineView/42776>
2. Портер М. Международная конкуренция. — М.: Международные отношения, 1993. С. 51
3. Enright M. (1996) "Regional Clusters and Economic Development: A Research Agenda", in Staber, U., Schaefer, N. and Sharma, B., (Eds.) "Business Networks: Prospects for Regional Development, Berlin": Walter de Gruyter, pp. 190-213.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки, т. I – III. Пер. с англ. — М.: Издательская группа «Прогресс», 1993.

5. Бегаттин П. — Becattini G. From Marshalls to the Italian «Industrial Districts» <http://www.copetitivness.org>. 2015

6. Z.A.Хакимов. Sanoat klasterlarining barqaror innovatsion rivojlanish metodologiyasini takomillashtirish. DSc ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. TDIU. Toshkent-2023-y.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhah:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, mart, 3-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**